

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

Dissertationvm Atqve Programmatvm Crellianorvm

Hendel, Johann Christian Hendel, Johann Christian

Halae ad Salam, 1784

VD18 90544366

XCVIII. Observationes De Foro Vidvarvm.

urn:nbn:de:gbv:45:1-13911

OBSERVATIONES
DE
FORO VIDVARVM.

AD LEGEM XXII. §. I. D. AD MVNICIPAL.

VITEMBERGAE, DIE IVNII CIOIO CCLIV.

Lex XXII. §. I. D. ad municipal.

PAVLLVS Lib. I. Sententiarum.

Vidua mulier amissi mariti domicilium retinet, exemplo clarissimae personae per maritum factae: sed vtrumque aliis interuenientibus nuptiis permutatur.

§. I.

*V*xoribus viduis, quamuis dilexerint maritos, acerba est maritorum recordatio, ut solum etiam nomen mortuorum non sine morsu aliquo recurrat *a)*. Ipsa enim vestigia atque ipsi lares inculcant & reuocant maritum.

*V*xoribus viduis non raro moleste est domicili-um mariti.

*Saepe etiam in somnis defuncti venit imago
Coniugis b).*

Sed nemo libenter eo redit, ubi sine tormento esse non potest *c)*. Igitur impatientia doloris & desiderium mariti

Accelerare fugam patriaque excedere suadent d),

quam leniri dolor vix possit, nisi animum & cogitationem a contemplatione incommodi praesentis auocemus *e)*. Haec necessitas viduarum animos interdum ita perturbat, ut vix perdurare queant in domicilio mariti, sed quaerant alium locum, ut oculos a conspectu malorum, quibus afflictas sunt, auertant *f)*. Audiamus OVIDIVM NASONEM *g)*, qui vix dolorem &

K 2

scru-

a) SENEC. Epist. 63.

b) VIRGIL. Lib. I. Aeneid. v. 357.

c) SENEC.

Epist. 63.

d) VIRGIL. Lib. I. Aeneid. v. 361.

e) SVLPITIVS

Ciceroni Lib. IV. Epist. XV.

f) TITVS. LIV. in praefat. oper.

g) OVID. de Remed. Amor. Lib. I. p. 725.



scrupulum euelli ex animo posse arbitratur, nisi quis in alium locum commigrauerit, ut a recordatione praeteritorum retrahatur.

*Et loca saepe nocent. Fugito loca conscia vestri
Coniugii. Causas illa doloris habent.*

Hoc permouit veteres, ut in testamentis *uxores* relictas *praemiis* & legatis inuitarent, ut maneat in domicilio mariti & cum liberis *habitent*; quum ne liberorum quidem consolatio *uxoribus* viduis sufficeret ad desiderium mariti leniendum & memoriae acerbisatem mitigandam. PAPINIANVS & TERENCEVS CLEMENS admiserunt legatum, quod maritus *uxori* hac conditione reliquerat, *si a liberis non recesserit*, aut *si a liberis impuberibus non nupserit*, quia dolor & luctus acerbisates matres etiam a cura liberorum subinde retrahat, nisi praemio aliquo retineantur. L. 62. §. 2. D. de condition. & demonstrat. L. 72. pr. D. eod. LABEO habet testamentum, in quo testator heredem damnauit, ut ducenta daret *uxori*, si Capuae cum filio esset. L. 30. §. 5. D. de legat. III. Neque enim deberi legatum, ait LABEO, nisi *uxor* vel manserit cum filio Capuae, vel per illam non steterit, quo minus cum filio ex mariti voluntate in domicilio eius habitaret. dict. L. 30. §. 5. D. de legat. III.

Viduae igitur, quamuis concordissime cum maritis vixerint, nonnunquam tamen fugiunt acerbisatem illius memoriae & domicilium mariti. Sed magis tamen illae, quibus vetus & pertinax similtas cum maritis intercessit. Hae enim nolunt recolare eum locum, in quo laesae sunt ^{b)}, quod PHAEDRVS ait, & velut auiculae ex retibus elapsae gaudent, se emissas esse ex carcere, in quem coniectae erant, atque ex tempestate in portum euasisse. Igitur molesta illis est memoria & praesens vestigium mariti Puerpera illa apud PHAEDRVM ⁱ⁾ non potuit adduci, ut *thorum maritalem* attingeret, quia

Minime confidebat, illo posse loco

Malum fuiui, quo conceptum est initio.

Inprimis autem *si liberi non sint superstites* ex priori matrimonio, aut si extraneus *heres institutus*, cuius seueritatem reformidant, malunt mulieres viduae & orbae ad propinquos confugere, quam inter affines & extraneos cum metu & dedecore verlari. Omnium vero maxime, *bonis a marito dissipatis*, ad egestatem perductae, ipsius necessitatis iure ex mariti domicilio expelluntur & alium sibi locum quaerunt, in quo delitescant. Marius apud MARTIALEM maluit praedia vendere, in quibus tot incommoda acceperat

— — Ser.

b) PHAEDRVS Lib. I. fab. 18.

i) ibid.



— — Servos ubi perdidit omnes

Et pecus & fructus: non amat inde locum k).

Nimirum multae, quum negligentissime maritos habuerint, vt SENECAE verbis utar, miserius illos lugent & moerent effusius, quia verentur, ne dubium sit, an amauerint l). Sed hae quidem, quum primus impetus deserbuit, quiescere non possunt, donec viam elabendi inueniant. Extremo amor & desiderium parentum & cognatorum, qui ope & auxilio viduarum subleuari possunt, illas inuitat, vt, deposita mariti memoria, ad viuos & coniunctos reuertantur.

§. II.

Vides, ignoscendum esse vxoribus viduis, si malint ad propinquos conuolare, quam in mariti domicilio recordatione acerba & quotidiana perturbari. Si res ex maritorum voluntate aestimetur, illorum voto conuenientius consilium eligunt viduae, quae diutius perdurant & perpetuo retinent domicilium mariti. Plerique enim desiderant, vt vxores relictæ sanctius custodiant memoriam coniugii prioris. Apud Thraces obtinuit, vt vxores viduae interficerentur super mortuorum virorum corpora, & cum illis sepulcro traderentur m), quem morem etiam hodie ab Indiae quibusdam populis videmus frequentari. Romani familiaria sepulcra sibi & vxori & liberis constituebant, L. 5. D. de religios. quasi domos aeternas n), in quibus quiescerent cum suis, quum nolent vxores etiam post mortem a suo consortio diuelli.

Voto maritorum conuenientius vt viduae mariti domicilium retineant.

Praecipue autem principum interfuit cauere, ne vilesceret nomen regium, neue principum maiestas adduceretur in contemtionem, si vxores ipsorum viduae ab aliis attingerentur. Hac de causa Wisigothi lege publica diligenter prospexerunt, ne quis regis viduam matrimonio sibi copulet, sed vt illa pudice & caste colat memoriam principis mariti o). Nouimus quarundam gentium moribus inualuisse, vt illustres viduae, mortuo marito, in monasterium confugiant, cum voto perpetuae viduitatis, nisi regis beneficio haec necessitas illis remittatur.

Immo vero etiam priuati communi voto cupiunt ita post mortem amari ab vxoribus, vt viui amabantur p). Hinc crebra indiatio viduitatis & conditio legatis adposita, si vxor non nupserit, L. 14. D. de legat. III. Si a liberis non discesserit, L. 62. in fine D. de condition. & demonstr. & L. 72.

k) MARTIAL. Lib. I. Epigr. 86. l) SENECA Epist. 63. m) POMPON. MELA de situ orbis Lib. II. cap. 2. n) GRVTER. oper. Inscript. Tom. II. pag. 90. num. 5. & pag. 903. num. 6. & pag. 913. num. 6. o) Leges Wisigothor. Lib. XII. Tit. 1. §. 3. can. 5. apud Lindenbrog. p. 209. p) P. TRON. Satyr. cap. 71.



L. 72. D. eod. Si vidua fuerit, L. 3. C. de indict. viduit. Si Capuae cum filio habitauerit in domicilio mariti, L. 30. § 5. D. de legat. III.

Quum sola spes lucri a maritis prioribus promissi viduas a secundis nuptiis non retraheret, imperatores, etiam damni metu illas terrendas, censuerunt, ne desererent memoriam matrimonii prioris, L. 3. C. de secund. nuptiis. Boiuuarii noluerunt, res donatas vxoribus relinqui; nisi viduae suam memoriam mariti perpetuo obseruauerint pudica castitate ^q). Burgundiones etiam dimidiam partem illorum, quae vxor a marito acceperat, reddendam esse iudicarunt, si vidua maluerit ad secundas nuptias transire ^r). Hoc quoque Longobardis placuisse, ex veteribus illorum legibus intelligitur ^s).

Germanos etiam veteres tetigit studium immortalitatis, vt vellent post mortem quasi superstites ab vxoribus relictis obseruari. CORNELIUS TACITVS inuenit, Germaniae quasdam ciuitates, in quibus virgines tantum nubant, omnisque spes matrimonii vnus mariti morte finiatur ^t). Credebant enim veteres, in vxoribus, quae in unum corpus cum ipsis coaluerant, aliquam sui partem, aut umbram & imaginem relinqui, quae exstinguatur secundis nuptiis viduae relictæ.

§. III.

*Vxor vidua
retinere po-
test domici-
lium mariti.
Vidua non
tantum per
nuptias, sed
etiam aliis
modis domi-
cilium mari-
ti mutat.*

Ex his, quae adhuc disputata sunt, intelligetur, vxorem viduam, si communi maritorum voto obtemperare velit in mariti domicilio manere, quamuis interdum ipsi molesta sit temporis superioris recordatio & memoria matrimonii soluti. Enim vero praesentia mariti mortui vestigia perpetuam quidem doloris causam habeat, & efficiunt, vt nomen defuncti quotidie cum moysu aliquo recurrat. Sed hic quoque morsus habet suam voluptatem, & quod ATTALVS apud SENECAM docuit: sic mortuorum memoria nobis incunda est, quomodo poma quaedam sunt suauiter aspera, quomodo in vino nimis veteri ipsa amaritudo nos delectat ^u). Luctus certe diurnitate mitigatur atque deseruescit. Hinc discunt tandem mulieres viduae in domicilio, cui assuetæ sunt, vitam tranquillam & beatam degere, si non aliis irritamentis auocentur. Habuerunt enim maritos tanquam amissuræ, & amissos lugent, quasi illos adhuc habeant ^x), ideoque iucunda malorum, quae praeterierunt, recordatione animum in domicilio seueri etiam mariti consolantur.

Non paucae igitur sponte & volentes eligunt mariti domicilium, in quo viduae diem supremum placide expectent. PAVLLVS miseratione vidua-

^q) Leges Boiuuar. Tit. XIV. cap. 19. §. 3. apud Lindenbrog. p. 429. ^r) Leges Burgund. Tit. XXIV. apud Lindenb. p. 278. ^s) Leges Longobard. Lib. II. Tit. IV. apud Lindenb. p. 587. ^t) TACITVS de Mor. Germ. cap. 19. ^u) SENECA Epist. 63. ^x) ibidem.



duarum, hoc ipsis *beneficium* tribui asserit, ut *retinere* possint domicilia mariti, donec illud permutetur. *L. 22. ff. 1. D. ad municipal.* Noluerunt enim veteres viduam relictam confestim, quasi extorrem & exulem, depellere, & spoliatam rebus omnibus cum indignitate eiicere, contra commune votum & desiderium mortui mariti. Certe ad mortuum maritum spectaret haec iniuria, viduae *uxori* facta, quam defunctus affectu suo ita comprehendit, ut in illa *superstes* esse videatur. *L. 1. ff. 3. D. de iniur.*

Igitur *beneficii causa* mulieribus viduis hoc damus, ut, quamvis soluto matrimonio, *retineant* domicilium mariti. Ne quis dubitet, hoc esse *beneficium*, PAVLLVS ait, *retineri* domicilium mariti a vidua uxore. Sed *retinemus* nostra voluntate, quae nobis *iucunda* & *utilia* videntur; quae vero *molesta* sunt, illa nos potius *tenent* & retinent inuitos. Mirifice falluntur interpretes, qui viduarum illud forum *necessarium* esse crediderunt, ut quasi *captivae* & *dedititiae*, in carcerem inclusae, inuitae in mariti domicilio retineantur, & *effugere* non possint illud forum, in quod adductae sunt a mortuo marito. Liberae personae auerlantur morem barbarum, quem, OVIDIVS NASO auctor est, apud quasdam gentes obtinuisse, ut ciuibus facultas discedendi adimeretur. Neque enim ferri potest, quod Poëta narrat,

— — prohibent discedere leges,

Poe aequae mors posita est patriam mutare volenti y)

Colonos quosdam duntaxat Imperatores hoc vinculo adstringendos esse censuerunt, ne ab origine & domicilio suo discederent. *L. vnic. C. de colon. Illyrician.* Hoc ius singulare nunquam ad homines ingenuos & liberos trahitur, Etiam filiusfamilias, quamvis vinculo unitatis cum patre coniunctus sit, parentis *domicilium mutare potest*. *L. 3. D. ad municipal. & L. 3. C. de municip. & originar.* ANTONINVS certe incolis permittit, ut prius, quam ad muera vocentur, *domicilium transferant*, & vnicunque visum sit, quiescant. *L. 1. C. de incolis.*

Noli igitur existimare, quod *viduae* mulieres in *domicilio mariti* quasi vinculis retineantur, adempta facultate elabendi. LABEO habet viduam, quae impune *in aliud municipium* transit & nulla necessitate retenta est, ne domicilium mariti permutaret. *L. 30. ff. 5. D. de legat. III.* Eleganter MARCELLVS, nihil esse impedimento, ait, quo minus quis, *ubi velit, domicilium habeat*. *L. 31. D. ad municipal.* Quae quum ita sint, etiam *viduam* mulierem nulla necessitas prohibet, ne domicilium mortui mariti permutare possit. Vnam speciem PAVLLVS excipit, ne quis *nuda contestatione*, seu verbis duntaxat, mutare possit *domicilium*, sed *re & factis* domici-

y) OVID. Metamorph. Lib. XV. v. 28.



cilium efficaciter transferri, ait. *L. 20. D. eod.* Quapropter dicemus, mulierem viduam, quae *re & factis* copias & *fortunas* suas ex domicilio mariti transtulerit in alium locum, in quo habet, aut negotietur, sacris etiam utatur, & res suas administret, videri *domicilium mariti* permutasse. Ipsa enim natura *domicilii* ostendit, neminem posse domicilium retinere in illo loco, a quo prorsus recessit, rebus omnibus, aut plurimis, alio translatis. Igitur nec vidua *retinet domicilium mariti*, quae res suas, quaerendae *sedis perpetuae* & quietis causa, in aliud municipium transtulit, relictis latibus mortui mariti. Nulla vero lege prohibetur mulier vidua, ne res suas possit in locum alium transferre. Luculenter *VLP IANVS* naturam *domicilii* interpretatur. Si quis, inquit, *negotia sua* non in colonia, sed in municipio semper agit, in illo vendit, emit, contrahit, ibi foro, balneo, spectaculis utitur; ibi festos dies celebrat, omnibus denique municipii commodis, nullis coloniarum, fruitur: ibi magis *habet domicilium*, quam ubi colendi causa diuersatur. *L. 27. §. 1. D. ad municipal.* Sed quum non prohibeatur vxor alibi negotiari & rebus suis operam dare, quid impedimento est, quo minus credamus, viduam vxorem *domicilium mariti* voluntaria translatione *permutare posse?*

Sed ais, *necessarium esse domicilium* mariti, hinc vxorem ex illo se voluntate sua eximere & ab eo se retrahere non posse. Hanc vero dubitationem facillima responsione diluemus. Nimirum *vxoris* domicilium Interpretes *necessarium* appellant, quia vxor ab initio & durante matrimonio, non *sua voluntate* illud eligit, sed *necessario* sequitur domicilium mariti. Igitur dicemus, hoc forum maritalis domicilii *necessarium* esse *ab initio*, quum illud non ab vxore, sed a marito, eligatur. Respectu autem *durationis*, soluto matrimonio, *voluntarium* est domicilium viduae vxoris, quae sua voluntate mariti domicilium retinere & in locum alium se conferre potest. Nihil enim vxorem retinet, quo minus in locum alium transmigrer, sed ipsa mariti domicilium retinet, *si velit* in illo esse uiuere, aut negotia sua explicare. Ipse *PAVLLVS* in famosa illa *L. 22. §. 1. D. ad municipal.* concedit viduae, ut *nuptiis* interuenientibus, permutare possit mariti pristini *domicilium*. Sed nuptiae mulieris viduae impediri non possunt, ne quidem in testamento, ne fraus fiat Legi Iuliae de maritandis ordinibus & nuptiis non prohibendis. Hinc *conditio, si mulier non nupserit*, & indictio viduitatis pro non adiectis habendae sunt, ut liceat mulieri legatum petere, quamuis nupserit, neglecta conditione viduitatis, quam testator appoluit legato. Ita *PAPINIANVS* rem interpretatur *L. 72. §. 5. D. de condition. & demonstr. & L. 79. §. 4. D. eod.* 2). Immo *IULIANVS* docet, ne quidem *fiduciam* mulierem onerari posse, hac lege, ut, si nupserit, lega-

2) *BARNAB BRISSONIVS* de formul. Lib. VII. form. 54. p. 590.

legatum alii restituat, ne matrimonia impediatur. *L. 22. D. eod.* De fideicommissio autem aliter videtur iudicasse GAIUS *L. 11. pr. D. de legat. III.* Sed controuersiam diremit lex IVSTINIANI, qua cautum est, ne mulieribus *necessitas viduitatis* imponatur. *L. 2. C. de indict. viduitat.* a) Soli enim marito permissum, ut vxori, sub conditione viduitatis, possit legatum relinquere in suprema voluntate. *Nouell. XXII. c. 44. pr. & seq.* b) De quo argumento deinceps locus erit exponendi.

Quum igitur non possit retineri vidua mulier a secundis nuptiis, quibus interuenientibus *permutatur* prioris mariti domicilium, quis audeat affirmare, domicilium mariti *neccessario* retinendum esse a vidua vxore? Sed turbas tamen dedit CARPZOVIVS, qui pessime interpretatur *Legem 22. §. 1. D. ad municipal.* & *neccessario* retinendum esse domicilium mariti, credit, *donec nubat* mulier vidua, & ita domicilium permutet. Negat enim alia ratione mariti domicilium mutari posse a vidua, nisi *per solas nuptias*, quibus contractis, illa sequitur conditionem & domicilium noui atque extranei mariti c).

Verum enim vero nunquam PAVLLO in dicta *Lege 22. §. 1. D. ad municipal.* in mentem venit, quod domicilium mariti a vidua duntaxat per secundas nuptias mutari possit. Ille enim luculenter permittit viduis, ut *deserant* mariti domicilium, & adiicit exemplum, quod, *secundis nuptiis* interuenientibus, illud permutari possit. *L. 22. §. 1. D. ad municipal.* Minime autem dixit PAVLLVS, viduam mariti domicilium retinere, *donec nubat*, sed docuit potius, *posse* illud *permutari*, eiusque rei exemplum esse in secundis nuptiis; quum permutetur mariti domicilium, *si* mulier vidua *nubat* alii marito. *dict. L. 22. §. 1. D. ad municipal.*

Noli existimare, quod PAVLLVS, commemorata vna specie, in qua permutetur pristini mariti domicilium, excludere voluerit omnes *alios modos domicilii mutandi*. Neque enim potuit PAVLLVS mulierem viduam prohibere, ne in locum alium commigret & ipsa sibi constituat domicilium, in quo res suas commodius & sua voluntate administret. Si vero commigrare & res suas transferre potest in alium locum, potest etiam domicilium mutare. Nam domicilium ex facto habitationis & constituta sede diuturna aestimatur. *L. 27. D. ad municipal.* Ridiculum videri posset, si quis dixerit, viduam, quae Romae habitet, & fortunas suas omnes Romam, perpetuae

a) vid. CORNEL. VAN BYNCKERSHOECK in tract. *de legatis poenae nomine etc.* cap. V. Opuscul. Tom. II. p. 290. b) vid. DE BERG. in Oeconom. Jur. Lib. I. Tit. 3. §. 8. n. 3. c) CARPZOV. Definit. eccles. Lib. III. T. II. def. 18. num. 14. & idem in iurisprud. Forens. Part. IV. Constit. 21. Definit. 11. num. 5.



perpetuae quietis causa, transtulerit, domicilium Carthagine habere, vbi maritus mortuus habitauerat, quamuis ipsa nunquam velit Carthaginem reuerti. Certe nullibi concessum est viduis *ius reuocandi domum*, vi cuius vidua postulare possit ab aduersario, vt ipsam in solo mariti pristini domicilio conueniat, quamuis vidua illud deseruerit, & nolit in mariti domicilium reuerti. Hoc *ius reuocandi domum* legatis & aliis quibusdam personis datum est, quae vnus duntaxat negotii causa Romam venerant, non *viduis*, quae domicilium & fortunas in locum alium, certae sedis & quietis causa, transtulerunt. *L. 2. §. 3. D. de iudiciis.*

Quae quum ita sint, disputatione vix indiget, mulieres viduas non in foro mortui mariti, sed in illo loco conueniri, in quo domicilium constituerint, relicto & deserto domicilio priori. *CARPZOVIVS* malo exemplo confundit *domicilium mariti & dignitatem* atque *fori priuilegium*, quod maritus cum vxore & liberis communicauit. Haec *dignitas* viduarum ossibus perpetuo inhaeret, *donec nubant*, & retinetur, vbicunque constituerint domicilium. *L. 13. C. de dignitat.* Sed *dignitas & fori priuilegium*, quod extraordinarium & singulare est, opponitur *foro domicilii*, atque de potestate iudicis domicilii nos eximit. Contra domicilii forum *commune* est & *ordinarium*, ideoque non debet cum foro priuilegiario confundi. Quamuis igitur vxor vidua retineat *dignitatem & priuilegium fori*, tamen *forum domicilii commune* permutare potest, si vidua domicilium, sua voluntate, in alium locum transtulerit, relicto domicilio mariti. Incola enim, quod *GAIVS* praecipit, eis magistratibus parere debet, vbi incola est, nisi habeat *ius domum reuocandi*. *L. 29. D. ad municipal.* Ex quo apparet, frustra viduam sutoris, quae quondam Capuae habitauit cum marito, sed postea Lipsiam commigravit, recusare, quin Lipsiae conueniatur.

Illud tamen facile largimur, quod non credatur vidua mariti domicilium mutasse, nisi rebus & factis ostenderit, quod, fortunis suis translatis, alibi malit vitam degere & prorsus discedere a laribus mariti. Enim vero si res non satis luculenta sit, veri similis est, viduam in mariti domicilio manere voluisse. Nimirum ceruus ille, apud *VIRGILIUM*, quamuis fera eius natura esset, tamen

— — *mauum patiens mensaeque assuetus herili*
Errabat syluis, rursusque ad limina nota
Ipsa domum fera quamuis se nocte ferebat d).

Itaque non ex quavis profectioe viduarum indicabimus, illas domicilium mariti mutare voluisse, sed si ex translatione fortunarum appareat, viduas, *perpetuae quietis causa*, in alium locum commigrasse.

Sed

d) *VIRGIL.* Aeneid. Lib. VII. v. 470. seq.

Sed quid dicemus, si non raro redeat ad mariti domicilium, quod deseruit, & ibi viduarum beneficiis fruatur, aut negotietur, & per intervalla rursus reuertatur ad novum domicilium, sua voluntate constitutum. In hac quidem specie potius videbitur vidua duplex domicilium habere & non solum in illo municipio, ad quod commigravit, sed etiam in domicilio mariti, quod retinuit, conveniri posse. Hoc PAVLLVS contra LABEONEM defendit. L. 5. D. ad municipal.

§. IV.

Exposuimus de iure Quiritium, quod libertatem viduarum mulierum defendit. Superest, ut de iure Germanico dispiciamus. Maiores nostri quidem, ut supra capite secundo a nobis observatum est, maluerunt in vxoribus relictis, quasi dimidia sui parte superstites vivere & memoriam suam sanctius ab illis custodiri. Certe duci vidua non poterat, nisi a propinquis &, si alii non adessent, a fratre mortui mariti emeretur. Ita Lex Salica rem definiuit e). Luculentius fere Lege veteri Saxonica apud Lindenbrogium f) constitutum est, ut vidua sit in tutela privigni, quem mortuus maritus ex alio matrimonio progenitum reliquerat, aut fratrem mariti defuncti tutorem accipiat & his tutoribus pretium emtionis a sponso, qui illam ducere velit, exsoluatur. Ex quo loco intelligitur, mariti mortui propinquos aliquid iuris in viduam mulierem retinuisse, ut sine ipsorum voluntate vidua non potuerit mariti domicilium mutare, aut secundas nuptias contrahere. Sed eadem illa lege remittitur viduis necessitas obsequii & viduitatis. Si enim tutores illam retinere vellent, ne commigret ad alium maritum, poterat vxor ad alios propinquos confugere & sua voluntate res administrare g). Eundem morem secutae sunt etiam aliae gentes quae cum Germanis iura & sanguinem communicarunt. Apertissime Lex Longobardorum praecipit, ut mulier vidua sit in mundio proximorum vel heredum mortui mariti & ab illis redimatur, si quis eam ducere velit in matrimonium h).

Iure germanico, in primis saxonico viduarum libertas olim restricta fuit. Domicilium tamen & curatorem libere eligunt viduae.

Ne tamen credas, viduam quasi in mancipio fuisse heredum mortui mariti. Eadem enim Lex Longobardica dedit potestatem mulieri viduae, confugiendi ad alios propinquos, aut ad parentes suos reuertendi, denique domicilii constituendi, ubicunque visum fuerit, si appareret, illam indignius tractari ab heredibus mariti.

Igitur veteres noluerunt viduam inuitam in mariti domicilio, quasi vinculis quibusdam, retineri. Immo vero posteri deseruerunt severitatem

L. 2

illam,

e) Lex Salic. Tit. 46. apud Lindenbrog. p. 334.

f) Lex Sax. cap. VII apud

Lindenbrog. p. 476.

g) Lex vetus Sax. ibid.

h) Leg. Longobard.

Lib. II. Tit. I. §. 4. apud Lindenbrog. p. 587.



illam, & heredibus mortui mariti nihil potestatis in viduam vxorem reliquerunt. Placuit enim viduam in suorum heredum tutelam peruenire, der Erbe ist auch der Wittwen Vormund, bis sie wieder einen Mann nimmt, wofern er ihr ebenbürtig ist. 1. 1. N. Art. 23.

Ne quis dubitationi locus esset, alibi constitutum, viduam mulierem, mortuo marito, *ab eius iure & familia confestim liberari & redire ad natales suos, atque in tutelam parentum aut agnatorum reuocari*: Nach des Mannes Tode ist das Weib ledig von des Mannes Rechte. *Ius Prouinc. Sax. Lib. III. Art. 45.* itemque: Wenn der Mann stirbet, so ist sie ledig von seinem Rechte, und behält Recht nach ihrer Geburt, darum muß ihr, und nicht ihres Mannes nächster ebenbürtiger Schwerdmagen ihr Vormund seyn. 1. 1. N. Art. 45.

Non ausim haec verba cum CARPZOVIO ⁱ⁾ de sola tutela mulierum interpretari, quum iisdem articulis etiam alia iura mulierum, inprimis Wehrigeldi aestimatio, commemorentur. Hoc certe ex illis legibus intelligitur, nullam viduae necessitatem impositam, qua in mariti domicilio retineretur, sed reuerti illam potuisse ad suos, vt iuribus paterni domicilii fruatur. Hodie quidem certe vxor vidua videtur *sui iuris esse & res omnes voluntate sua regere, adhibita subinde auctoritate curatoris, quem ipsa libere eligit & magistratui nominat, vt ab illo confirmetur* ^{k)}. *Decis. Elector. LIX.* verbis: daß einer Weibsperson ein Curator insgemein von ihrer ordentlichen Obrigkeit, darunter sie entweder ihre Güther, oder doch ihre wesentliche Wohnung und Aufenthalt hat, bestätigt werden solle.

Non potest igitur dubitari, quin mulier vidua curatorem in genere possit impetrare *a iudice noui domicilii*, in quod commigrauit mortuo marito. Ibi enim videtur *habitare*, ex mente *Serenissimi Legislatoris*, vbi sedem fortunarum constituerit, wo sie wesentliche Wohnung und Aufenthalt hat, nisi fori priuilegium habeat. Illud quidem alio loco ^{l)} a nobis obseruatum est, quod vidua, ad patrem reuersa, fori *patermi priuilegio* utatur, denn sie behält Recht nach ihrer Geburt. 1. 1. N. Art. 45. Ipse enim pater recte fruere fori priuilegio, si illud non communicaretur cum liberis, qui in eius conuictu & domicilio morantur. Habet pater priuilegium fori, ne a *magistratu communi* domicilii indignius tractetur. Sed hoc interuerteretur si filia vidua a magistratu domicilii terreri posset. Accipimus enim iniuriam per liberos nostros, non solum hos, qui in patria pote-

ⁱ⁾ CARPZOV. Part. 4. Const. 21. def. 11. n. 1. ^{k)} vid. Praefes de filia vidua ad patrem reuersa cap. v. r. ^{l)} vid. Praef. in disput. allegat. ibid.

potestate sunt, sed etiam eos, qui nostro affectui subiiciantur. L. 1 § 3. D. de iniuriis.

Multae olim viduae ad claustra & monasteria conuolarunt & perpetuae viduitatis votum profectae, accepto velamine, solemniter consecratae sunt. Can. 16. Causs. XX. Quaest. 1. Hoc facto, certum est, eas mariti foro & domicilio liberatas esse.

§. V.

Vidua igitur & Romano & Saxonum iure efficaciter transfert fortunas & domicilium, vt, permutato mariti foro, in illo loco, vbi habitat, ab aduersariis conueniri possit. Sed videamus, an obuenant quaedam species in quibus *necessario vidua retineat* mariti domicilium, & iudici, ad quem defunctus maritus trahi poterat, mutato etiam domicilio, subiiciatur. Certe si vidua *heres* sit mariti, ex obligatione, quam defunctus maritus contraxerat, in foro mortui mariti, quamuis priuilegium fori habeat, recte conuenitur, ne aduersarius, qui marito credidit, ob heredis priuilegium, maiori incommodo afficiatur. *VLPIANVS* ait: *heredes* absentes ibi defendendos esse, vbi defunctus defendi debuit, & conueniendos in foro defuncti, si ibi inueniantur, quum nullo proprio priuilegio excusari possint. L. 19. pr. D. de iudiciis. Lite quidem coepta a defuncto, res caret controuersia, quum ex quasi contractu litis contestationis heredes obstringantur, vt in eodem iudicio controuersiam finiant, in quo defunctus coepit litigare. Apud Saxones ne quidem litis reassumptione opus est, sed, quamuis defunctus procuratorem non habuerit, coeptam causam heredes in eodem iudicio, post quatuor menses, peragere iubentur. *Ord. Process. Sax. recogn. Tit. XVII. §. 1.* Igitur & vidua mariti heres recte in ius vocata censetur, si citatio euidam coheredum, qui in domicilio defuncti haeret, insinuata sit. Hic enim viduae absenti citationem transmittere debet. *Ord. Process. Sax. recogn. Tit. IV. §. 2.* es mag die Citation, wenn die Erben sich noch nicht getheilet, in das gemeinschaftliche Guth oder Haus, demjenigen, der sich darinne aufhält, wohl insinuirt werden. Sed res plus difficultatis habet, si *lis noua* viduae heredi a creditoribus mariti inferatur. *VLPIANVS* quidem docet, ibi heredem *conueniri* posse, vbi defunctus conueniri debuit, si in eodem loco & iudicio *inueniatur*. d. L. 19. pr. D. de iudic. Ipse autem *VLPIANVS* eodem loco non dissimulat, heredem, etiam *absentem*, ibi defendendum esse, vbi defunctus defendi debuisset. Ex quo loco quidam colligunt, viduam, quae mariti hereditatem adierit, etiam *absentem*, requisito in subsidium iudice noui domicilii, in quo habitat vidua, in ius vocari posse *m*).

Haere-

m) DE BERGER Oeconom. iur. Lib. IV. Tit. IV. §. 7. Riini Enunciata Tit. IV §. 6. p. 71.



Haerebit igitur mulier vidua in domicilio mortui mariti, post aditam hereditatem, si actio hereditaria ex persona mariti, cui successit, a creditoribus aduersus heredes instituitur. Sed magis attinet monere, etiam si *legatum* duntaxat vidua a marito acceperit, non semper ab illa mariti domicilium impune mutari. Admiserunt enim veteres *legatum*, in quo maritus uxori *hac conditione* aliquid reliquit, *si vidua*, aut, *dum vidua fuerit*, aut, *quam diu habitauerit cum liberis* in domicilio defuncti. *L. 62. §. 2. D. de condit. & demonstr. L. 72. pr. D. eod. L. 30. §. 5. D. de legat. III.* Quamuis enim *conditio viduitatis* olim imponi vxoribus non posset, tamen licuit testatoribus, curam liberorum & domicilii viduae relictæ commendare. Generaliter receptum est, conditionem, quae non directe matrimonium impediatur, a muliere implendam esse. *L. 71. D. de condit. & demonstr. L. 79. §. ult. D. eod.* Inprimis, si appareat, viduae aliquid, *dum vidua fuerit*, hoc animo relictum esse, *ut viduitatem & tristitiam* relictio beneficio *consoletur*, *legatum* amitti *IUSTINIANVS* censuit, si mulier nubendo mutauerit domicilium mariti. *L. 3. C. de indict. viduit.* Si enim nupserit aut domicilium transtulerit, cessante causa tristitiae & viduitatis & solitudinis, non indigere videbitur legato, quo testator dolorem solitudinis ipsi abstergere volebat. Extremo imperator viduam deliberare iussit, vtrum legato carere malit, an implere conditionem viduitatis, sub qua maritus ipsi aliquid reliquerit. *Nou. XXII. c. 44.* Neque enim vidua conqueri poterit, quasi matrimonium, contra Legem Iuliam, impediretur a marito, quum possit omnino nubere, repudiato & neglecto beneficio mariti.

In his igitur speciebus non facile vidua domicilium viri secundis nuptiis mutabit, aut se a liberis seiungat, si velit *legatum* retinere.

Discederem ab hoc loco, nisi me *viduarum dotalitia* tenerent. Haec enim, si quosdam interpretes audias, *mutato domicilio* mariti, aut certe secundis nuptiis, *amittuntur* ^{u)}. Sed mihi quidem non videntur hi interpretes rem acu tetigisse, nisi pacto aut consuetudine inductum sit, ut dotalitia, mutato domicilio, aut secundis nuptiis, a vidua amittantur. Enim vero dotalitium *titulo oneroso* ab vxore vidua acquisitum est, quum dote sua illud quasi *emerit* & dos illata dotalitio absorbeatur. Quapropter dote multaretur vxor, si dotalitium propter secundas nuptias viduae subtrahendum esset, quae poena nullis legibus est constituta. Ipsi interpretes, qui hanc sententiam tuentur, hoc agnoscunt, ideoque dotem restituendam esse iudicant, si vidua dotalitium post secundas nuptias amittat ^{o)}. Sed propter commoditatem heredum & successorum constituuntur dotalitia, ne vasalli viduis dotem
&

^{u)} KEMMERICH. in iur. publ. Lib. VIII. cap. 3. §. ult.
loc. cit.

^{o)} KEMMERICH.



& donationem propter nuptias restituere cogantur. Male igitur consulere-
tur successoribus, si, dotalitio viduae propter secundas nuptias
subtracto, dotem illi & donationem propter nuptias reddere de-
berent. Saxones, nisi aliud pacto definitum esset, dotalitium etiam viduis,
post secundas nuptias, plerumque reliquerunt. Ius provinciale Saxonium
commemorat viduam, quae dotalitium, in priori matrimonio acquisitum,
alteri marito obtulit, ut illo dotalitio in secundo matrimonio perfrueretur:
Nimmt ein Mann eine Wittve, die lehn oder Leibgedinge hat, was er in
dem Guthe mit seinem Pfluge arbeitet, das soll er, wenn die Frau vor der
Saat stirbt, vollend arbeiten, besäen und abschneiden. 3. L. R. Art. 76. Vi-
des, mulierem viduam dotalitium, das Leibgedinge, post secundas nuptias,
ad maritum attulisse. Quid, quod etiam post diuortium vxori, in hono-
rem prioris matrimonii, dotalitium relinquere debeat maritus. Wird ein
Mann mit Rechte von seinem Weibe geschieden, so behält sie doch ihre Leib-
zucht, die er ihr an seinem Eigen gegeben hat. 1. L. R. Art. 21. Leibzucht
kann den Frauen niemand brechen, weder ein nachgebohrner Erbe, noch der,
auf den das Gut verstirbet, wofern sie es nicht selbst verwirft. *ibid.* Se-
cura igitur erit vidua de dotalitio, quamvis permutauerit mariti domici-
lium P).

§. VI.

Accepisti, quod viduae mulieres mariti domicilium, sine incommo-
do, voluntate sua libere permurent, neque tantum secundis nuptiis, sed
etiam aliis modis, translata fede fortunarum, foro mortui mariti liberentur.
Sed aliter de dignitate maritorum iudicandum est, quae vxoribus inhaeret,
vbicunque habitent, & a viduis retinetur, donec nubant, aut dignitatem mor-
tui cum alia dignitate & privilegio permurent. PAVLLVS comprobavit,
vxorem per maritum fieri clarissimam personam, & post eius obitum, retinere
illam dignitatem. L. 22. §. 1. D. ad municipal. Male CARPZOVIVS, ut
diximus, hoc privilegium dignitatis & fori cum foro domicilii confundit Q).
PAVLLVS enim ait, utrumque permurari, si vidua nupserit, dict. L. 22. §. 1. D. ad municipal. & sic fatetur, dignitatem & domicilium esse res duas,
inter se diuersas, quarum quaelibet alio iure aestimetur, quamvis utraque
permurari possit, si nuptiae interueniant. Nimirum domicilium voluntate
cuiusque constituitur, ut supra comprobauimus, nisi vidua sit captiua &
vinculis retineatur. Dignitas vero, semel acquisita, personae mulieris in-
haeret & retinetur, donec nubat, quamvis mutato domicilio mariti.
Imperatores liberaliter viduis hoc tribuerunt, ut honore maritorum
erigantur, genere nobilitentur & ex virorum persona fori privilegium ha-
beant.

P) HORN. in Iurisprud. Feudal. cap. XXI. §. 11. Stryk. de successione ab intestat.
D. 4. C. 2. th. 38. Carpzov. Lib. VI. resp. 55. Q) CARPZOV. Part. II.
Const. 27. Def. 4. n. 6. id. in defin. ecclesiast. Lib. III. Tit. II. Def. 18. n. 14.



beant. *L. 13. C. de dignit.* Nolo disputare, quae sint clarissimae personae. *VLPIANVS* enim clarissimas personas, ait, appellari, quae senatoribus nuptae sunt. *L. 8. D. de Senator. & L. 5. D. de curat furiosor.* quamuis hoc nomen postea sciamus cum pluribus communicatum esse. Male sedulus viderer, si haererem in re manifesta, quam alii trecenti obseruarunt ^{*)}. Magis refert admonere, interdum impetrari posse a principe, vt vidua, quamuis postea viliori marito nupserit, retineat *clarissimae personae dignitatem*. *VLPIANVS* vero illud *perraro* fieri notauit, *L. 12. D. de Senator.* Vidua igitur manet clarissima persona ex mariti dignitate, donec nubat, atque ex illa etiam fori priuilegium ad eam peruenit. Neque tamen hoc est perpetuum. De *militibus* enim gregariis constitutum est, illorum vxores *viduas* & liberos iudici communi domicilii parere & vix vti priuilegio militaris fori, nisi cum maritis & parentibus versentur in castris aut hibernis ^{s)}. So wollen wir jedoch diejenigen Weiber und Kinder derer Unterofficiers und Gemeinen, welche ihren Männern und resp. Vätern nicht zum Regimente folgen, und bey denselben sich wesentlich nicht aufhalten, sondern ihr Gewerbe und Nahrung an einem andern Orte, mit Vorwissen und Genehmigung der ordentlichen Obrigkeit, treiben, davon eximiret haben, und sollen diese in allen Fällen unter der Jurisdiction des Ortes Obrigkeit stehen, auch daseibst belanget werden. Itemque paullo post: Also sind auch die Wittwen und Kinder derer verstorbenen Unterofficiers und Gemeinen dem foro ciuili unterworfen.

Possunt igitur haec iura viduarum legibus & consuetudine mutari. Vix meretur obseruari, vxorem etiam dignitatis *deminutionem* pati, si maritus viuus amiserit dignitatem. Obseruauit tamen illud auctor iuris provincialis Saxonici, qui maritum, ait, posse a dignitate sua discedere illaque se abdicare, *inuita* etiam vxore: Ein Mann kann wohl seinen Heerschild, ohne seines Weibes Erlaubniß, niederlegen. *1. L. R. Art. 25,*

Ex hoc fonte deducitur, etiam viduas *clericorum*, qui vel remoti sunt ab eo gradu dignitatis, vel illum sponte reliquerunt, communi *magistratui* domicilii subiectas esse. Depulsa enim superstitione & exploso *characteris indelebilis* commento, placuit, ipsos etiam clericos, si renunciauerint officio suo, vel a dignitate illa deiecti sint, magistratui domicilii parere, fori priuilegio amisso. *Decis. Elect. nouiss XXXV.* de an. 1746. Kirchen, oder Schuldiener, welche resigniret oder von ihrem Amte removiret worden, sind nicht mehr als geistliche Personen anzusehen, sondern nebst denen andern der Jurisdiction der Obrigkeit des Ortes, allwo sie sich aufhalten, unterworfen.

Cete-

^{*)} *BRISSENIUS* 3. Sect. 16.

^{s)} Königl. Pöhl. und Churfürstl. Sächsl. er. neuerete Ordonnanz cap. X. §. 113. p. 94.



Ceterum clericos, constat, quam diu honoribus funguntur, propter sanctitatem officii sui & varias ob causas, ad iudicem secularem non vocari posse. Pontifex enim excommunicationis poenam iudici minatur, qui clericum, etiam minoris ordinis, ad tribunal suum trahere aut condemnare audeat, sine pontificis decreto. *c. 2. X. de foro competent.* Quamuis autem Pontifex vix cogitare potuerit de clericorum vxoribus & viduis, tamen in plerisque prouinciis, etiam Saxonis, obtinuit, vt viduae clericorum, vbicunq; habitauerint, exemptae foro communi, a consistoriis ecclesiasticis duntaxat curatores accipiant, & coram eodem iudice, cui maritus paruit, conueniantur ¹⁾. Quapropter vidua pastoris, ne quidem huic foro se subtrahere poterit voluntaria renuntiatione, quum nec maritis vivis hoc facile & sine graui causa perinittatur. Praeterea opportune PAVLLVS monet, dignitatem potius *adiectionem* fori priuilegarii dedisse, quam forum commune permutasse. *L. 11. D. de Senatoribus.* Quomodo igitur rem definiemus, si vxor vidua, quae fori priuilegium *ex persona mariti* habuit, mutato domicilio, cum parente suo habitet, qui & ipse alio fori priuilegio vtatur? Dubium videri posset, vtrum patris potius, an mariti priuilegium vidua sequatur, quum & patris & mariti priuilegium etiam liberos & vxores viduas attingat. Dicemus, quum dignitas *adiectionem* fori pariat, pinguius priuilegium praeferrri, quum nemo credatur meliori priuilegio renunciare voluisse. Vnam speciem excipio, si duo illa priuilegia ita inter se pugnent, vt simul consistere nequeant & alterum ab altero consumatur, aut si alteri priuilegio efficaciter nequeat renunciari. Saxones videntur parentis priuilegium praeferre, si, relicto domicilio mariti, vidua confugerit ad patrem: Wenn der Mann stirbt, so ist das Weib ledig von seinem Rechte, und behält Recht nach ihrer Geburt. *Ius Prou. Sax. Lib. I. Art. 45.* Inprimis vero in his causis consuetudinem prouinciae sequimur, quum ipse etiam Pontifex in controuersis clericorum distrahendis consuetudinem non negligendam esse arbitretur. *c. 13. X. de foro competent.*

§. VII.

Viri igitur vxores in fortunarum omnium & ciuitatis & domicilii & quo nihil humano generi carius est, communium liberorum societatem sibi libera iter adiungunt ^{u)}, ideoque etiam *nomen* & familiae *insignia* cum vxoribus communicant, ne ab vlla parte diuini & humani iuris a maritis exclusae videantur. Ita GAIVS vxorem suam nomine proprio inflexo atque ad muliebrem sexum accommodato, quasi animae dimidium suae ^{x)}, GAIAM in familia appellari iubet. Dicit non potest, quam diligenter veteres laborauerint, ne

Nomen & insignia mariti mulier vidua retinet nec temere mutare potest.

nomi-

1) CARPZOV. in defin. ecclesiast. Lib. III. Tit. II. Def. 18. n. 14. u) LIV. Lib. I. C. VIII. x) HORAT. Lib. I. Od. 3. v. 8.



nominis sui memoria obliuione a posteris contereretur. Romani ne domos quidem suas, quas ipsi aedificauerant, aut a maioribus acceptas possederant, e *nomine* suo exire voluerunt. *L. 77. §. 11. D. de legat. II. & L. 77. §. 28. D. eod.*

Multi, quibus liberi non erant, adoptionis iure extraneos necessitate *ferendi nominis sui* obstrinxerunt. Libertos etiam, qui beneficio domini ad libertatem peruenerant, *nomen suum sibi induere iusserunt*, ut immortalitas & ornamenta familiae, quam plurimis in nomen adscitis, aeterna serie ad posteros propagarentur. Hinc PAPINIANVS monet, liberos & libertas ad nomen patroni pertinere. *L. 77. §. 28. D. de legat. II.* Etiam extranei, quos paterfamilias adoptauerat, *in nomen assumi* dicebantur, quum nominis amplificandi causa plerique extraneos arrogarent. Praeterea heredibus & legatariis interdum adscripta est *conditio nominis ferendi*, ut testatoris memoria recoleretur. *L. 63. §. 10. D. ad SCtum Trebellian.* PEGASVS quoque in donationibus hoc obseruatum esse docet, ut daretur aliquid sub *conditione nominis ferendi*. *L. 19. §. 6. D. de donat.*

Hoc consilio mariti vxores *nomen* suum retinere voluerunt, ut memoriam virorum sanctius obseruarent. Etiam *insignia familiaria* vxoribus attributa, donec nubent, ut ipsae praesentia viri mortui vestigia oculis contemplantur. Inprimis Germani, exemplo aliarum gentium, *insignia vxoribus* attribuerunt. Quamuis enim maiores nostri insignia *propter militiam* praecipue assumerent, ut agnati, qui simul militabant in exercitu, erectis clypeis intelligerent, atque signa consistere deberent, vnde insignia plerumque der Heerschild appellantur; tamen noluerunt vxores, periculorum & fortunarum socias, ab usu signorum familiarium excludere, ne illae maritorum obliuiscerentur. Obtinuit in illustribus familiis, ut vxores, *clypeo dimidiato* insignia maritorum vel praeponerent, vel subicerent signis gentilitiis & auitis, quae a maioribus acceperant 1). Hac de causa etiam duces Burgundiae filiabus olim permiserunt, ut dimidiam partem clypei, in quo parentis insignia exprimebantur, vacuam relinquerent, donec mariti futuri insignia ad signa gentilitia adiungi possent 2).

Igitur videamus, an *nomen* mariti vidua *dissimulare*, aut *insignia* eius amoliri & *amouere* possit, ut memoria prioris matrimonii conteratur. IMPERATORES quidem cuilibet homini libero permittunt, ut *nomen* sine fraude & periculo *mutare* possit. *L. unic. C. de mutat. nomin.* IULIANVS etiam apud GAIVM censet, heredibus subinde remittendam esse conditionem *nominis*

1) D. Joh. Wolfgang Trier's Einleitung zur Wapenkunst, c. 10. p. 192.

2) idem

ibid.

minis ferendi, imprimis si famosum & turpe fuerit nomen testatoris. *L. 69. ff. 10. D. ad SCtum Trebell.* Neque dubito recte viduas mariti perduellis & infamis nomen recusare, quum *NERATIVVS* doceat, ne lugendas quidem maritos esse suspensiosos aut perduellionis reos, & quorum memoria damnata est. Etiam hodie non raro viduae, quas pudet prioris matrimonii, insignia virorum amouent & solo nomine gentilitio vtuntur, quod plerique sine periculo fieri iudicant. Certe tamen, si a iudice in ius vocandae sunt viduae, non possunt prohibere, quo minus nomine mortui mariti appellentur. Maxime vero si beneficiis viduarum frui velint, nomen viri defuncti amoliri & dissimulare nequeunt. Neque enim hoc ferendum est, si viduae viri honesti & probi nomen cum iniuria & contemptu auerferentur. *IULIANVS* igitur apud *PAVILLVM* etiam post diuortium coniugibus honorem pristini matrimonii commendat. *L. 2. D. de action. rer. amotar.*



XCIX.

THESES IVRIS CIVILIS

D E

FIDEIVSSIONE TACITA

S E V

QVASI FIDEIVSSIONE.

AD LEGEM II. PR. D. AD MVNICIPAL.

VITEMBERGAE, DIE XVI. IVLII CXCXCCLIV.

I.

Olim fideiussiones non solum *interrogationem & responsionem*, sed etiam *verba solemnia*, desiderabant. *LEO* autem & *IUSTINIANVS* non quidem *interrogationem & responsionem* in stipulationibus sustulerunt, sed hoc tamen permiserunt contrahentibus, vt *quibuscunque verbis*, congruis vero & consensum luculenter declarantibus, respondere possent promissores ad *interrogationem stipulatoris*. *L. 10. C. de contrahend. vel committend. stipulat. & ff. 1. D. de V. O.*

M 2

II.

